

SMART TALK ABOUT RAISING AND EDUCATING IN THE DIGITAL ERA. WHAT ARE THE CHALLENGES AND OPPORTUNITIES FOR PARENTS, SOCIAL WORKERS AND TEACHERS?

HILDA BAAR-KOOIJ

NGO GROUPWORK IN SCHOOLS. POWER IN DIVERSITY

Summary. *This paper is based on the presentation at the Conference on the Well-being of the Child and Family, October 2024, at Vytautas Magnus University, Kaunas. This article explores the development of technology and its impact on children's well-being, family relationships, and the relationships between families, schools, and social workers. The article draws on recent research to outline the challenges and opportunities inherent in modern technological developments.*

Keywords: *side effects, social media, smart devices, influencers, addictions, mental health.*

INTRODUCTION

In the 1990s, a new revolution rocked the world: the digital revolution. New inventions followed each other ever faster in the late 20th and early 21st centuries. Within one generation, it went from cordless phones and Personal Computers to iPads and smartwatches. As a result, roles started to reverse. Older generations were no longer passing on their skills and knowledge to the younger generations. Still, the older generations needed the help of the younger in dealing with digital devices and applications. At first sight, there is nothing wrong with (grand)

children helping their (grand)parents install apps on their phones, or explaining how to FaceTime with relatives at the other end of the world. The problem is that a whole generation of adults was confronted with devices and knowledge that did not exist in their childhood and adolescence. For the first time in history, teachers and educators can no longer ask their mentors and parents how they would have dealt with arising problems.

The catch is that most parents nowadays have good memories of all that the internet had to offer when they were young. They grew up with Nintendo, Prince of Persia, SMS, MSN and Skype. Unsurprisingly, they saw little harm in installing Facebook on the computer or WhatsApp on the Smartphone of their underage children. In no way could they have anticipated that, with the swapping of their clunky phones for smartphones and their desktops for tablets, they were bringing a 21st-century version of the Trojan Horse¹ into their homes. Indeed, when today's parents were young, advertising did not drive the services they used. They were not algorithmically curated. They were not designed to get users addicted.

At present, we live in an age in which the use of computers, laptops, tablets, iPads, smartphones, and smartwatches has become a daily routine. The ideas that emerged and blossomed during the digital revolution dramatically changed the way we live. Side effects such as hacking, phishing, spam, sexting, cyberbullying, and all other kinds of fraud over the internet were not envisioned at the time.

Indeed, computers and smartphones have made the lives and work of parents and professionals easier in many ways. Toddlers are kept busy in the buggy with mum or dad's iPhone; during long car journeys, children can watch a video or play games in the 'headrest' of the parents in front of them. Smart boards allow teachers to bring the entire world, the past and the future into the classroom. With virtual reality, pupils can 'experience' almost everything. Also, the World Wide Web knows more than the teacher, so there is an answer for every question.

- 1 The expression: 'Bringing in the Trojan Horse' means: admitting that someone, out of carelessness or stupidity, brought something into the group which then destroys the group. Derived from Greek mythology.

During the COVID pandemic, online teaching, consultations, and supervision turned out to be the answer to the worldwide school closures and in-person interactions. Smartphones and WhatsApp answered the 'hard-to-reach in Zoom or Teams' students. However, along with the opportunities, the challenges arrived.

The internet brought us many fantastic new opportunities. However, there are a few big platforms that cause problems by intentionally making children and young people addicted. Most parents do not know that the big bosses of famous tech companies protect their children from social media. For example, TikTok CEO Shou Zi Chew does not allow his children on TikTok, and Snap CEO Evan Spiegel limited his seven-year-old's screen time to 90 minutes a week. Although they claim that digital technology helps children, they do not seem entirely convinced (Haidt et al., 2024).

PLATO'S ALLEGORY OF THE CAVE

Imagine a large cave. The only connection to the outside world is a long corridor through which no daylight can ever enter. In the cave, people sit on the floor with their backs to the entrance, facing the cave wall. They cannot move their heads or limbs because they are in chains. They are unable to see the others or themselves. The only thing they can see is the wall in front of them. They know nothing else because this is how they have spent all their lives.

Behind their backs, there is a fire. Between them and the fire, people walk back and forth with sculptures of animals, objects and people. Because of the fire, these objects cast shadows on the wall of the imprisoned face. Also, the wall echoes the voices of the people walking up and down. Plato now argues that the prisoners only perceive shadows and echoes.

The chained people in the cave keep looking at the wall in silence. They do not interact, and it does not occur to them that they could free themselves from their chains. They keep watching the projections on the cave wall (Plato, 375 B.C.E./2007).

Replace Plato's cave with a bedroom or living room; the cave wall with a flatscreen TV, computer screen, tablet or Smartphone. The only

difference between Plato's cave and modern cave dwellers is that modern cave dwellers no longer sit together in the same room and look at the same pictures. Unchanged, however, is the motionless and silent perception of images, while sitting with their backs to reality. Unchanged is that the 21st-century cave dwellers believe that projected appearances are reality. This development causes divisions not only in families but also in society. Since social workers and teachers have a social task, this development also affects their work.

Being a child in this day and age is much more complicated than it used to be. Through TV and all social media, children receive a continuous stream of information. They are confronted with very different and often contradictory information at home, at school and through social media. An additional problem is that school and parents are no longer partners in the upbringing, but are sometimes opposed, with the child somewhere in between. Who helps the child find the right direction? Is that a job for the school, the social worker, the parents or society?

EFFECTS OF SOCIAL MEDIA ON CHILDREN AND FAMILIES

In the early days of social media, it was mainly about connecting with 'online friends', first on Facebook (2004) and then on Instagram (2010). The number of friends on Facebook or Instagram determines your popularity. Instagram made it possible to create a personal platform to your own liking. For most people, this resulted in a compilation of 'fantastic vacation' photos or family highlights.

However, some users saw a revenue model in this new platform: the influencers. Influencers try to influence others into buying products, purchasing services or boosting brands through internet marketing. Influencers are very active on social media and have many fans or followers. Most influencers can be easily recognised. Most of them target a specific audience. For example, mumfluencers target young, insecure mothers, manfluencers target young men, and childfluencers target children. The followers of these influencers try to mirror their perfect

but unachievable lifestyles. This is often at the expense of the self-image of the followers.

Less visible is the phenomenon known as ‘sharenting’. A generation of young parents shares their children’s photos, films, and achievements on social media. First steps, first birthday, first school day and so on. They are proud of their children and do not see the potential risks of sharing these images. Still, it is not without risk for children when parents share photos and videos on social media. For example, there is a risk that children will begin to see themselves primarily through the eyes of others, or think that everything they do is worth sharing. Moreover, sharing photos and videos on social media invades children’s privacy (Oppel & Visser, 2024). Also, these photos or films could be used against the children at some point in the future. An embarrassing photo, funny at the time, might resurface in secondary school, resulting in ridicule or bullying. The ‘funny video of Tommy, caught secretly smoking one of Daddy’s joints’ might resurface when a potential new employer is doing a background check. Another possibility is that the photos attract the attention of people with an unhealthy interest in children who take the images from the parents’ accounts and repost them on paedophile websites.

In 2010, an Internet service provider tried to educate parents and young people about the risks of sharing photos on the Internet.² A male actor was filmed while ringing people’s doorbells or asking parents in the street if they would be willing to show him some photos of their children. He was dismissed everywhere as a pervert. No parent even considered showing pictures of their children to a total stranger! However, that is precisely what many parents do almost every day on social media.

It doesn’t stop here. New side effects from the use of digital devices and social media emerge almost every day. Side effects with unexpected consequences. The list below is not exhaustive, but only covers the topics discussed at the presentation.

2 <https://www.youtube.com/watch?v=JgScpIKj8Fg>

LANGUAGE DEVELOPMENT

My job brings me to several primary schools. In all schools, kindergarten teachers report poor peer social interaction and, increasingly, deficient vocabulary among four-year-olds. Several studies, carried out in different parts of the world, show that too much screen time leads to speech and learning problems, concentration disorders, stress and depression (Spitzer, 2013). In fact, according to Spitzer (2013), the more we use computers, the more our memory deteriorates. An American experiment showed that the adverse effects of screen consumption on young children's language development are twice as much as the positive effects of reading stories on their intellectual development (*ibid*).

In a study with children between one-and-a-half and two years old, researchers from New Zealand recently showed that the more audible notifications parents received per hour on their smartphones, the less responsive they were to their children. This then caused the children's vocabulary development to be slower. Another study, with two-year-old children in Sweden, showed a similar effect. The more parents were on their phones during daily activities with their children, the worse the children scored on vocabulary and grammar (Bosma, 2022).

FREQUENCY REDUCTION IN COMMUNICATION

On average, children in the Netherlands spend about six hours daily on their mobile devices, about two and a half hours on social media. On average, they switch between five social media:

- TikTok (entertainment)
- Snapchat (to communicate with friends)
- WhatsApp (to communicate with 'old people' like parents)
- YouTube (entertainment; sharing)
- Instagram/BeReal (sharing their lives with 'friends') (Team Alert, 2023).

Most of their communication is through chats. The problem with typed messages is that they do not capture paralinguistic information such as intonation, facial expression, gestures, vocalisation or body language. As babies, humans learn to communicate through interaction

with REAL people. Unable to use words, babies rely on the paralinguistic skills in the limbic system of their caretakers. In order to understand how well this form of communication works, one only has to observe an adult talking to a baby (Brons, 2008).

According to Tomasello (2009), body language is the foundation on which words are placed. We can say one thing with words, while the body communicates the opposite. Imagine what happens if body language, intonation, facial expressions, or gestures are missing, and we solely have to rely on text, like many 'screen-loving' teenagers nowadays.

HELICOPTER PARENTS³

Nowadays, it is not uncommon for children in kindergarten to have a smartwatch without being able to read the clock or having a notion of time. The main reason for parents to give their very young child a smartwatch is the 'track and trace' function on the device. Fear for the risks and dangers of the 'real world out there' is a key driver. The 'track and trace' function allows parents to know where their child is 24/7, and when there is a problem, mummy or daddy is just one button away. These parents forget that, to grow up, children have to learn to deal with facing and solving problems on their own level. Research by the University of Beijing shows that more help and protection lead to less self-esteem, less initiative, and less self-confidence. Becoming an adult needs messing around, and learning from making mistakes (Haidt, 2024; Tang et.al, 2024).

- 3 A helicopter parent is a parent who raises his or her child in an overprotective manner. These are parents who try to oversee and control everything. From the friends the child plays with when young, to school choice, career choice, choice of partner, life course and so on. Many parents go so far in this regard that they constantly want to anticipate the problems the child will encounter in life (Nortier, 2020). Curling parents are parents who smooth the path for their children, just like in curling, where the players brush the ice rink so that the curling stone can glide smoothly onward. In this case, it is the parents who clear all obstacles out of the way so that their children can walk a carefree path. These parents often have the best intentions and want their children to be happy and successful (<https://www.ouders.nl/basisschoolkind/wat-is-curling-ouderschap>).

Remember your childhood and all the things you did without your parents knowing it, and get into mischief, stealing apples from the pastor's garden. The fulfilled feeling and joy because you had managed to get away just in time. The bad conscience when you had to go home with your wet clothes, when your mother had clearly warned that the ice was not yet thick enough to walk on. Try to imagine that your parents would have controlled your every step 24/7. Children need to do 'secret things'. They need to do stupid things and make mistakes. That is called a learning process.

To have their hands free for a while, our parents used to send us outside to play. In the 21st century, children sit 'safe and sound' on the sofa, playing with their smart devices. The paradox, however, is that most parents have no idea that their children are at greater risk online than in the playground. For example, the average 21st-century child molester and paedophile is no longer grooming in parks and playgrounds, but is looking for their prey on the internet (Haidt, 2024). Influencers' impact on young girls' self-esteem when seeing only 'perfection' should also not be underestimated (Carpenter, 2024). Alternatively, the risks of 'manfluencers' like Andrew Tate, glorifying the superiority of white men, and feeding young men and teenage boys with violence and hostility towards women (Wescott et.al., 2024).

ADDICTIONS

Children are interacting with screens at an increasingly younger age. Commissioned by the Dutch Consumer Platform BNNVARA (2024), an experiment was conducted at Tilburg University on the impact of tablets on toddlers. First, parents and children were playing together with toys. Next, the parents were instructed to put a tablet on the table. Soon, the toddlers pushed the other toys aside and lost themselves in Paw Patrol or Cocomelon, which, according to the creators, are suitable for toddlers. When the parents were instructed to end screen time, three of the four toddlers burst into tears and threw a tantrum.

According to the researchers, movies such as Paw Patrol and Cocomelon are inappropriate for this age group. The content is too heavy,

the images change too quickly, and the episodes have no end. These programs are deliberately made to keep children glued to the screen. Here, the addictions already start (Heuvel & Compernelle, 2024). According to van den Heuvel, giving your child your smartphone when upset is also not a good idea. The child is then comforted by the phone, not by father or mother. This can also have an addictive effect. Once this child is an adolescent, they will likely reach for a game controller as comfort.

In school children and adolescents, addiction often takes the form of problematic use of the Internet. Girls are especially influenced by social media. With boys, it mainly involves online video games or online pornography (Haidt, 2024).

PARASOCIAL RELATIONSHIPS

A parasocial relationship is an entirely one-sided relationship. A classic example is a movie star and an obsessed fan. The movie star does not even know that this fan exists. Influencers do not know their followers either. They only know the number of followers, not the people behind these numbers. Influencers aim to convince people to buy products, services or a lifestyle. Sharing everyday activities, concerns, or events gives their followers the impression that they are 'best friends'. Since most people are more likely to take advice from 'friends' than from professional educators, doctors, social workers or teachers, influencers can do much harm.

FRIENDS

Are the online friends with whom you play 'Minecraft' or 'Call of Duty' real friends? Online friendships differ from social relationships in the real world. As Haidt (2024) points out, online games are not designed to form and maintain friendships. Like social media, they are designed to keep you online as long as possible. In the real world, friendships are formed. In the real world, with their friends, children learn to assess risks, negotiate rules or solve problems.

MENTAL HEALTH

Evidence from a variety of cross-sectional, longitudinal and empirical studies implicates smartphone and social media use in the increase in mental distress, self-injurious behaviour and suicidality among youth. There is a dose–response relationship, and the effects appear to be the most excellent among girls.

Social media can affect adolescents' self-view and interpersonal relationships through social comparison and negative interactions, including cyberbullying. Moreover, social media content often involves normalisation and even promotion of self-harm and suicidality among youth.

High proportions of youth engage in heavy smartphone use and media multitasking, with resultant chronic sleep deprivation, and adverse effects on cognitive control, academic performance and socioemotional functioning. (Abi-Jaou aldet.al, 2020).

All teenagers are insecure. All who have been through this stage remember how it was. Girls are more inclined to compare themselves with others. For girls, social comparison is mostly about looks. Before social media, girls used to see beautiful women in magazines or on television, but that was not their competition. Now they see thousands of pictures of girls they might know personally. They cannot see the time these girls spent taking just the right photo and using editing software to make themselves look perfect.

Girls are also more interested in what others are feeling. This is usually a force we call empathy. However, social media hijacks this empathy and places girls in communities where mental illness is valued. The more you talk about how paralysed you are by your anxiety, the more support you will get. The big tech companies say: Isn't it great that social media allows teenagers to find others with mental health issues? Common sense says: no, it is terrible, because it seems they only make each other more ill (Haidt, 2024).

Girls spend more time on social media than boys, who, in turn, watch more porn, play video games or gamble online. Again, it is not a new phenomenon that boys like to look at pornographic pictures. However, with the vast range on the internet, the line between 'acceptable' and 'totally unacceptable' is fading. For many parents, talking about sex with

their adolescents is a nightmare, let alone talking about porn. Adolescents do not sit on the sofa with their parents to watch porn and then evaluate the images together. They watch it alone, in their rooms, building up their own perspectives on women, relationships and sex (ibid). Nevertheless, there is a world of difference between looking at pictures in a magazine or watching hardcore porn on a screen.

OPPORTUNITIES AND CHALLENGES FOR PROFESSIONALS

The opportunities start with becoming 'aware' of all the challenges we face ourselves. For the children and young people born in the 21st century, the cyber world is as everyday as riding a bike or driving a car for us. The difference, however, is that the generations born in the previous century first had to learn how to handle a bike or a car, had to learn traffic rules, and had to practice in 'real traffic' with our parents cycling next to us or a driving instructor sitting next to us in the car. The current generation was and is sent onto the digital highway without even one traffic lesson or an adult. The metaphorical traffic accidents have already happened and are still happening, and there are not enough trauma units to accommodate all the victims. By becoming aware of all the risks, challenges and opportunities, we can start helping others.

As professionals, social workers and teachers have to join forces since we are the ones who are in contact with both parents and children. Parents do not always realise the impact of their own online behaviour on their children or the impact of social media on their children. Megele (2018) gives practical guidelines for teachers, social workers and other professionals in helping parents to protect their children.

Practical experience reveals that (school) social workers and teachers are not always on the same page. While both professionals have the child's best interests at heart, other interests, such as protecting vulnerable classmates (teacher) or first learning to understand what triggers the aggressive behaviour (social worker), are, at first sight, sometimes opposed. However, when the professional ego goes aside, it turns out that the key to the result is often precisely found in the cooperation between the two professions.

Thanks to government campaigns, young parents today know that smoking around babies and young children is a bad habit. However, who is going to tell these young parents that being busy on your phone around babies and young children is 21st-century smoking? Even when your baby cannot yet talk for himself, he is already trying to communicate. Parents who are focused on their screens miss their baby's communication initiatives. Singing, talking and playing are suitable for bonding with your baby and contribute to your baby's language and social development.

At present, when searching for parenting advice, young parents consult the internet when their 'pink baby cloud' is not as pink as expected. They feel 'peer pressure' when seeing on Instagram or Facebook how 'happy' other young parents and other people's children are. They do not want their child to be 'left out', so they buy the 'must have' clothes, toys, meals, medicines, promoted by their favourite influencers to make their child happy = stop crying. Again, a topic that should be included in the course for expectant parents.

Indeed, in our everyday work, we are confronted with some unpleasant side effects of social media and digital devices. However, we can contact our clients, students, and parents through the same media. Suppose our clients, students, and parents are, for example, active on TikTok or Instagram. In that case, these are the media that trigger them into looking at content we think is important for the well-being of the children and families we are working with. As schools or agencies, we can bring, for example, 'smartphone-free childhood' (<https://smartphonefreechildhood.co.uk/>) to parents' attention through these media. Smartphone-free childhood is an initiative of concerned parents and started in the UK.

Once triggered, parents, we could inspire more schools to become smartphone-free. Not just during lessons, but during the entire school day. In schools already experimenting with a smartphone ban, children are talking and playing WITH each other again during recess, there are fewer problems, and there is more connectedness (Haidt, 2024). Also, something schools should think about is the number of hours of screen time in the classroom. In most schools, smartboards have replaced

chalkboards, and tablets or laptops have replaced workbooks. Those screen hours also count in the total.

Next, we should change our concepts of teaching and education. Instead of clinging to the old model of 'handing over knowledge from the old generation to the young', which is still the common practice in education, we have to involve the current generation in solving the problems we are facing today.

ETHICAL ISSUES

Professionals must act according to ethical rules and agreements. There is a 'Code of Ethics' for social workers and teachers. This Code summarises broad ethical principles reflecting the profession's core values and establishes specific ethical standards that should guide their work (<https://www.ifsw.org/member-organisation/netherlands/>).

According to the ethical guidelines of the professional code of conduct, we professionals must always inform students, clients or participants why we would like to record a lesson or a session. We must ask for their consent (and when working with minors, for parental consent). We also have to inform all involved how the recordings will be used. If an individual requests not to be filmed or make statements in front of the camera, we must honour that request. We have to promise not to share any film footage on social media and to destroy all raw data after montaging critical incidents for reflection. On the other hand, clients, children and parents are not bound by any of these rules. They can make unsolicited recordings and share them online.

What can you do when a student/client has filmed how you intervened in a situation and shared this footage on social media?

To be honest, not a lot as became evident from the exchanges. The General Data Protection Regulation (GDPR) only applies to organisations and companies that use or process personal data. That makes us, as professionals, vulnerable. For this reason, we must make clear agreements before any intervention, for example, leaving smartphones (smart watches) out of the room; filming is only allowed with the permission of those present and when the purpose is clear in advance.

Once it has gone wrong, there is very little we can do. We can demand that the film footage be removed from the internet, but when it has already been shared, there is little we can do about it.

For children and young people, rules and agreements are often a reason to rebel and do the opposite. From a pedagogical perspective, that is a normal development. But as professionals, it is our task to keep children, adolescents, and vulnerable adults safe. It is, therefore, important to experience in a safe and familiar environment what the effects of unwanted recording sharing can be and that even when recordings are removed from the Internet, they still roam somewhere.

A practical and safe way to teach young children what happens if you later regret something you put online: First, you instruct the children to shred a letter and throw the shreds out of the window. After half an hour, you panic, say you are sorry, and want the letter back. No matter how hard they try, the children can only recover some shreds. The rest has gone out into the wide world forever.

Instead of teaching about the dangers and risks during media wisdom classes, we should be much more responsive to current events in the group.

HILDA BAAR-KOOIJ

GISSKID, NYDERLANDAI

POKALBIAI APIE VAIKŲ AUGINIMĄ IR UGDYMĄ SKAITMENINIAME AMŽIUIJE: IŠŠŪKIAI IR GALIMYBĖS TĖVAMS, SOCIALINIAMS DARBUOTOJAMS IR MOKYTOJAMS

Anotacija. Šis straipsnis parengtas remiantis pranešimu, skaitytu vaiko ir šeimos gerovės konferencijoje 2024 m. spalį Vytauto Didžiojo universite-
te, Kaune. Jo tema – iššūkiai ir galimybės šeimoms bei socialiniam darbui
šiam išmaniųjų įrenginių ir socialinių tinklų amžiuje. Internetas suteikė
daugybę fantastiškų galimybių, kurių niekas neginčys – taip pat ir mums,
socialinio darbo bei švietimo profesionalams. Daugelis jų buvo pateiktos
kaip naudinga dovana – patogios programėlės, įrankiai, platformos. Tačiau
vis labiau ryškėja ir neigiami, kartais pavojingi šalutiniai padariniai, kurių

šio amžiaus pradžioje niekas neįsivaizdavo. Straipsnyje aptarsime, kaip socialiniai tinklai ir išmanieji įrenginiai veikia vaikų bei šeimų gyvenimą ir kaip pasekmė mūsų profesinį darbą. Remiantis tyrimais ir pedagogine patirtimi, aptarsime šiuos iššūkius ir galimybes.

Reikšminiai žodžiai: *tinklai, išmanieji įrenginiai, influenceriai, priklausomybės, psichikos sveikata.*

ĮVADAS

1990-aisiais pasaulį supurtė skaitmeninė revoliucija. Nauji išradimai vis sparčiau vijosi vienas kitą XX a. pabaigoje ir XXI a. pradžioje. Per vieną žmonių kartą nuo belaidžių telefonų ir asmeninių kompiuterių pereita prie „iPad“ planšečių ir išmaniųjų laikrodžių.

Tai lėmė vaidmenų pokytį tarp kartų. Vyresniosios kartos nebeperdavė savo įgūdžių ir žinių jaunesnėms, bet priešingai – suaugusieji pradėjo prašyti vaikų pagalbos naudojantis skaitmeniniais įrenginiais ir programėlėmis. Iš pirmo žvilgsnio atrodytų nieko blogo, kai vaikai ar anūkai padeda seneliams įsidiegti programėlę telefone ar paaiškina, kaip naudotis vaizdo skambučiu. Problema slypi kitur – pirmą kartą istorijoje ištisa suaugusiųjų karta susidūrė su įrenginiais ir žiniomis, kurių jų vaikystėje ar jaunystėje išvis nebuvo. Dėl to suaugusieji auklėdami vaikus nebegali klausyti savo mentorių ar tėvų: „Kaip jūs būtumėte sprendę šią problemą?“

Dabartiniai tėvai dažnai prisimena internetą kaip smagią pramogą jaunystėje: „Nintendo“ žaidimus, „Prince of Persia“, SMS, MSN ar „Skype“, todėl nenuostabu, kad jiems neatrodė pavojinga vaikams įdiegti „Facebook“ ar „WhatsApp“. Jie nė neįtarė, kad, keisdami senus mygtukinius telefonus į išmaniuosius ir stacionarius kompiuterius į planšetes, į namus įsileidžia XXI a. Trojos arklių.

Kai dabartiniai tėvai buvo jauni, jų naudotos paslaugos nebuvo paremtos reklama, algoritmų valdomu turiniu ar specialiai sukurta priklausomybės logika. Šiandien gyvename laikotarpiu, kai kompiuteriai, planšetės, išmanieji telefonai ir laikrodžiai tapo kasdienybe. Skaitmeninės revoliucijos idėjos radikalčiai pakeitė mūsų gyvenimą. Tačiau kartu atsirado ir šalutinių padarinių – įsilaužimai į asmenines paskyras,

sukčiavimo atvejai, sekstingas, patyčios internete ir įvairios apgavystės, kurių niekas nenumatė.

Kompiuteriai ir telefonai išties palengvino tėvų ir specialistų gyvenimą. Maži vaikai ramiai sėdi vežimėlyje su tėvų telefonu, ilgos kelionės praeina žiūrint filmukus automobilio ekrane. Išmaniosios lentos klasėse leidžia mokytojams atverti visą pasaulį – tiek praeitį, tiek ateitį. Virtuali realybė suteikia galimybę patirti beveik viską. O internete galima rasti atsakymą į kiekvieną klausimą.

COVID pandemijos metu nuotolinis mokymas ir konsultacijos per atstumą tapo vieninteliu sprendimu uždarius mokyklas. Išmanieji telefonai padėjo pasiekti mokinius, kurie sunkiai jungėsi prie „Zoom“ ar „Teams“ platformų. Deja, kartu su galimybėmis kilo ir iššūkių.

Internetas suteikė mums daug naujų nuostabių galimybių, tačiau jos kelia ir grėsmių. Didelės internetinės platformos sąmoningai siekia padaryti vaikus priklausomus nuo skaitmeninio turinio. Daugelis tėvų nežino, kad žymių technologijų vadovai savo pačių vaikams riboja socialinių tinklų naudojimą. Pavyzdžiui, „TikTok“ vadovas Shou Zi Chew neleidžia savo vaikams naudotis „TikTok“, o „Snap“ vadovas Evan Spiegel riboja savo septynerių metų vaiko naudojimąsi įrenginiais iki 90 minučių per savaitę. Jie viešai teigia, kad technologijos padeda vaikams, bet patys, atrodo, ne visai tuo įsitikinę (Haidt ir kt., 2024).

PLATONO OLOS ALEGORIJA

Įsivaizduokite didžiulę olą. Vienintelė jungtis su išoriniu pasauliu – ilgas koridorius, per kurį į olos vidų niekada nepatenka dienos šviesa. Olos gilumoje sėdi žmonės, atsisukę nugarą į įėjimą, ir žiūri į sieną. Jie negali pasukti galvos ar pajudinti galūnių, nes sukaustyti grandinėmis. Jie nemato nei savęs, nei kitų. Vienintelis dalykas, ką jie mato, – priešais esančią sieną. Jie nieko daugiau nežino, nes taip sėdi visą gyvenimą.

Už jų nugarų dega ugnis. Tarp ugnies ir kalinių praeiviai nešioja gyvūnų, daiktų ir žmonių statulas. Ugnies šviesa meta šešėlius ant sienos, į kurią žvelgia grandinėmis sukaustyti žmonės. Taip pat nuo sienos atsimušą praeivių balsų aidas. Platono teigimu, vienintelė šių kalinių patirtis – šešėliai ir aidai.

Grandinėmis surakinti žmonės tyliai spokso į sieną. Jie nebendrauja, jiems net nekyla minčių išsivaduoti. Jie tik stebi ant sienos rodomus šešėlius (Platonas, 375 m. pr. Kr., 2007).

Platono olą pakeiskime miegamuoju ar svetaine, olos sieną – plokščiu televizoriaus, kompiuterio, planšetės ar išmaniojo telefono ekranu. Skirtumas tas, kad šiuolaikiniai olos gyventojai nebesėdi visi drauge ir nežiūri į tuos pačius vaizdus. Nepasikeitė tik viena: nejudrus, tylus vaizdų stebėjimas, nugara atsikus į realybę. Nepasikeitė ir tai, kad XXI a. olos gyventojai projekcijas laiko tikrove. Šis tikrovės suvokimo pokytis lemia ne tik šeimų, bet ir visos visuomenės susiskaldymą.

Būti vaiku šiandien yra kur kas sudėtingiau nei anksčiau. Per televiziją ir socialinius tinklus vaiką pasiekia nuolatinė informacijos srovė. Namuose, mokykloje ir internete jis susiduria su labai skirtinga, dažnai prieštaringa informacija. Papildoma problema – mokykla ir tėvai ne visada yra sąjungininkai auklėdami, kartais netgi stovi priešingose barikadų pusėse, palikdami vaiką tarp dviejų jėgų. Kas padeda vaikui rasti teisingą kryptį? Ar tai turėtų būti mokyklos, socialinio darbuotojo, tėvų, ar visos visuomenės atsakomybė?

SOCIALINIŲ TINKLŲ POVEIKIS VAIKAMS IR ŠEIMAI

Ankstyvaisiais socialinių tinklų laikais pagrindinis vaikų tikslas buvo „susisiekti su draugais internete“. Pirmiausia tai buvo galima padaryti per „Facebook“ (2004 m.), vėliau – per „Instagram“ (2010 m.). Draugų skaičius šiose platformose tapo populiarumo matu. „Instagram“ suteikė galimybę susikurti asmeninę erdvę pagal savo norus. Daugumai tai reiškė „fantastiškų atostogų“ nuotraukų ar šeimos akimirkų rinkinį.

Tačiau dalis vartotojų čia išvelgė verslo modelį – taip atsirado influenceriai. *Influenceriai* – tai asmenys, kurie per internetinę rinkodarą siekia paveikti kitus žmones pirkti produktus, paslaugas ar remti prekęs ženklus. Jie labai aktyvūs socialiniuose tinkluose ir turi gausybę sekėjų. Dauguma jų aiškiai orientuojasi į tam tikrą auditoriją: mamos influencerės taikosi į jaunas, nesaugias mamas, vyrai influenceriai – į jaunus vyrus, o vaikai influenceriai – į vaikus. Sekėjai dažnai mėgina atkartoti

šį idealizuotą, bet nepasiekiamą gyvenimo būdą, o tai neigiamai veikia jų savivertę.

Mažiau matomas reiškiny – tėvų dalijimasis vaikų nuotraukomis ir vaizdo įrašais internete (angl. „sharenting“). Ištisa jaunų tėvų karta kasdien dalijasi savo vaikų pirmųjų žingsnių, gimtadienių, pirmos dienos mokykloje vaizdais. Tėvai didžiuojasi savo atžalomis ir nemato galimų rizikų. Tačiau vaikams tai nėra saugu. Jie gali pradėti matyti save tik kitų akimis, manyti, kad viskas, ką daro, turi būti viešai rodoma. Be to, taip pažeidžiama jų privatumo teisė (Oppel & Visser, 2024).

Ateityje šie vaizdai gali būti panaudoti prieš vaikus. Kadaisė juokinga nuotrauka gali tapti patyčių priežastimi mokykloje. Linksmas filmukas, kuriame Tomas slapčia rūko tėčio suklinę, gali iškilti darbdaviui tikrinant jo profilį. Blogiausiu atveju tokie vaizdai gali atsidurti pedofilų svetainėse.

Jau 2010 m. vienas interneto paslaugų teikėjas bandė įspėti tėvus apie nuotraukų dalijimosi rizikas. Aktorius gatvėje prašydavo nepažįstamų tėvų parodyti savo vaikų nuotraukas. Visi reaguodavo pasipiktinę, nesuvokdami, kad kasdien daro tą patį internete – viešai dalijasi atžalų vaizdais su nepažįstamaisiais.

Ir tai dar ne viskas. Skaitmeninių įrenginių ir socialinių tinklų naudojimas kasdien generuoja naujus šalutinius padarinius. Žemiau pateikiamas sąrašas nėra išsamus – čia tik temos, kurias norisi akcentuoti.

KALBOS RAIDĖ

Dirbu keliuose pradinėse mokyklose. Kiekvienoje iš jų darželių mokytojos pastebi, kad keturmečiai vis sunkiau bendrauja tarpusavyje, jų žodynas ribotas. Tai nestebina: įvairūs tyrimai visame pasaulyje rodo, kad per daug laiko praleidžiant prie ekranų kyla kalbos ir mokymosi sunkumų, dėmesio sutrikimų, stresas, depresija (Spitzer, 2013).

Spitzer teigia, kad kuo daugiau naudojames kompiuteriu, tuo labiau silpnėja mūsų atmintis. JAV tyrimas parodė: neigiamas ekranų poveikis mažų vaikų kalbos raidai yra dvigubai stipresnis nei teigiamas poveikis, gaunamas skaitant jiems pasakas.

Naujausi tyrimai Naujojoje Zelandijoje parodė, kad kuo daugiau garsinių pranešimų per valandą gauna tėvai savo telefone, tuo mažiau

jie reaguoja į savo vaikus. Atitinkamai mažiau gaunant tėvų dėmesio lėčiau vystosi vaikų žodynas. Švedijoje atliktas tyrimas su dvimečiais parodė tą patį: kuo dažniau tėvai naudojosi telefonu kasdienėje veikloje, tuo prastesnis buvo vaikų žodynas ir gramatika (Bosma, 2022).

BENDRAVIMO MAŽĖJIMAS

Nyderlanduose gyvenantys vaikai mobiliuosiuose įrenginiuose praleidžia vidutiniškai apie 6 valandas per dieną, iš jų maždaug 2,5 valandos – socialiniuose tinkluose. Paprastai jie naudoja penkias platformas:

- „TikTok“ (pramogoms),
- „Snapchat“ (bendrauti su draugais),
- „WhatsApp“ (bendrauti su „seniais“, t. y. tėvais),
- „YouTube“ (pramogoms ir dalijimuisi),
- „Instagram“ / „BeReal“ (dalytis gyvenimo akimirkomis su „draugais“) (Team Alert, 2023).

Dauguma bendrauja žinutėmis. Tačiau rašytinės žinutės nepersiunčia jokios paralingvistinės informacijos: intonacijos, mimikos, gestų, balso tono ar kūno kalbos.

Žmonės išmoksta komunikuoti sąveikaudami su realiais žmonėmis. Kūdikiui, dar nemokėdami kalbėti, su tėvais ar globėjais bendrauja per emocinę reakciją su jais, paremtą limbinių smegenų funkcijomis. Norint suprasti, kaip veikia toks bendravimas, pakanka stebėti suaugusįjį, kalbantį su kūdikiu (Brons, 2008).

Tomasello (2009) teigia, kad kūno kalba yra pamatas, ant kurio vėliau atsiranda žodžiai. Mes viena galime pasakyti žodžiais, bet kūnas komunikuoti visiškai ką kita. Kas nutinka, jei dingsta kūno kalba, intonacija, mimika ar gestai ir lieka vien tekstas? Tai patiria daugybė „ekranuose paskendusiu“ paauglių.

TĖVAI „SRAIGTASPARNIAI“

Šiais laikais net darželinukai dažnai turi išmaniuosius laikrodžius, nors dar nemoka pažinti laiko. Pagrindinė priežastis, kodėl tėvai perka šiuos prietaisus, – *sekimo funkcija*. Tėvų baimė dėl pavojaus, kylančio vaikui esant už namų ribų, lemia poreikį nuolat jį stebėti.

Tačiau vaikai turi mokytis patys spręsti problemas. Pekino universiteto tyrimai rodo, kad kuo daugiau pagalbos ir apsaugos vaikas gauna, tuo mažesnė jo savivertė, iniciatyvumas ir pasitikėjimas savimi (Haidt, 2024; Tang et al., 2024). Tapimas suaugusiuoju neišvengiamai susijęs su klaidomis, nes dėl jų žmogus mokosi ir tobulėja.

Prisiminkite savo vaikystę – pokštus, kurių tėvai nežinojo, obuolių vagystes iš kaimyno sodo ar kita. Ir džiaugsmą bei pasididžiavimą saviimi, kad įveikėte iššūkius, su kuriais tuomet susidūrėte. Kokie būtumėte užaugę, jei tėvai kiekvieną jūsų žingsnį būtų kontroliavę 24 valandas per parą? Vaikai turi turėti „slaptų“ patirčių, kvailysčių, klaidų – tai vadinama mokymosi procesu.

Paradoksalu, bet šiandien vaikai, „saugiai“ sėdintys ant sofos su išmaniaisiais įrenginiais, neretai patiria didesnę riziką nei žaisdami kieme. Šiuolaikiniai nusikaltėliai nebevilioja aukų parkuose – jie ieško jų internete (Haidt, 2024). Prie to prisideda ir influenceriai, darantys didžiulį poveikį jaunų mergaičių savivertei, rodydami tik „tobulą“ išvaizdą (Carpenter, 2024). Riziką kelia ir vyrai influenceriai, tokie kaip Andrew Tate'as, kuris šlovina baltaodžių vyrų pranašumą ir skleidžia priešiškoumo bei smurto idėjas paaugliams berniukams bei jauniems vyrams (Wescott et al., 2024).

PRIKLAUSOMYBĖS

Vis jaunesni vaikai naudojami ekranais. Nyderlandų vartotojų platformos BNNVARA (2024) užsakymu Tilburgo universitete buvo atliktas eksperimentas su vaikais: pirmiausia jie su tėvais žaidė su žaislais. Vėliau ant stalo buvo padėta planšetė. Vos ją įjungus, žaislai buvo nustumiami į šalį, o vaikai pasinėrė į „Paw Patrol“ ar „Cocomelon“ filmukus, anot jų kūrėjų, skirtus kūdikiams. Tėvams įvardijus, kad naudojimosi ekranu laikas baigėsi, trys iš keturių mažylių pradėjo verksti arba jiems kilo pykčio priepuolis.

Pasak mokslininkų, „Paw Patrol“ ar „Cocomelon“ filmukai šio amžiaus vaikams visiškai netinka: turinys per sunkus, kadrai keičiasi per greitai, atskiros filmuko serijos neturi pabaigos. Tai sąmoningai sukurta priklausomybę skatinanti schema (Heuvel & Compernelle, 2024). Tėvų

telefonas, duotas vaikui kaip raminimo priemonė, taip pat kuria priklausomybę – vaiką ramina ne tėvai, o ekranas. Vėliau, paauglystėje, toks vaikas greičiausiai raminsis internetiniais žaidimais.

Mokyklose priklausomybės dažniausiai reiškiasi vaikų ir paauglių probleminiu internetu naudojimu. Mergaitės labiau paveikiamos socialinių tinklų, berniukai – internetinių žaidimų ar pornografijos (Haidt, 2024).

PARASOCIALINIAI SANTYKIAI

Parasocialinis santykis – vienpusis ryšys. Klasikinis pavyzdys: aktorius ir jį persekiojantis gerbėjas. Influenceriai taip pat nepažįsta savo sekėjų, jie mato tik skaičius. Tačiau sekėjams sukuriamą iliuziją, kad influenceris – „geriausias draugas“.

Kadangi žmonės linkę labiau pasitikėti draugu, o ne specialistu (mediku, socialinių darbuotoju ar mokytoju) patarimais, influenceriai gali padaryti daug žalos, skleisdami klaidinančias žinutes apie gyvenimo būdą, sveikatą ar vertybes.

Ar tikri draugai yra tie, su kuriais kartu žaidi virtualius žaidimus „Minecraft“ ar „Call of Duty“ internete? Virtualios draugystės labai skiriasi nuo santykių realiame pasaulyje. Haidt (2024) pažymi, kad internetiniai žaidimai nesukurti draugystei puoselėti – jie sukurti tam, kad žaidėjai praleistų kuo daugiau laiko virtualioje realybėje.

Realiame pasaulyje draugystė gimsta iš bendros patirties. Su draugais vaikai mokosi vertinti riziką, derėtis dėl taisyklių, spręsti problemas.

PSICHIKOS SVEIKATA

Įvairių rūšių empiriniai tyrimai rodo ryšį tarp naudojimosi išmaniaisiais telefonais, socialiniais tinklais ir paauglių psichikos problemų, t. y. didėjančio nerimo, savęs žalojimo ir suicidinių minčių. Pastebimas *dozės–poveikio* ryšys: kuo daugiau naudojamas internetu, tuo didesnis jo poveikis. Ši tendencija labiau pastebima tarp mergaičių.

Socialiniai tinklai gali paveikti paauglių savivertę ir santykius, nes remiasi socialiniu palyginimu bei skatina neigiamą tarpusavio sąveiką

(įskaitant patyčias internete). Be to, socialinių tinklų turinyje neretai normalizuojamas arba net skatinamas savęs žalojimas ir savižudiškos mintys.

Didelė dalis jaunimo kasdien itin daug naudoja telefoną, vienu metu derina kelias veiklas (angl. „multitasking“), o tai lemia lėtinį miego trūkumą, silpnesnę dėmesio kontrolę, prastesnius akademinius rezultatus ir socialinių-emocinių įgūdžių prastėjimą (Abi-Jaoude et al., 2020).

Paaugliai jaučiasi nesaugiai. Visi, kurie perėjo šį gyvenimo etapą, tai prisimena. Mergaitės labiau linkusios lyginti save su kitomis – daugiausia pagal išvaizdą. Kol nebuvo socialinių tinklų, jaunos merginos matydavo gražias moteris žurnaluose arba televizijoje, bet šios nebuvo tiesioginės jų konkurentės. Dabar merginos mato tūkstančius pažįstamų merginų nuotraukų. Neįžvelgia tik sugaišo laiko kiekio, joms darant tobulą kadra arba naudojant vaizdo redagavimo programas.

Mergaitės taip pat labiau domisi kitų emocijomis – vadinama empatija. Tačiau socialiniai tinklai šią savybę išnaudoja įtraukdami mergaites į bendruomenes, kuriose psichikos sutrikimai tampa „vertybe“. Kuo daugiau rašai socialiniuose tinkluose apie tai, kad tave kausto nerimas, tuo daugiau sulauksi aplinkinių palaikymo. Didžiausios technologijų kompanijos sako: „Ar ne nuostabu, kad socialiniai tinklai leidžia paaugliams rasti bendraminčių?“ Sveikas protas sako: „Ne, tai baisu, nes jie tik dar labiau vieni kitus sargdina“ (Haidt, 2024).

Tuo metu berniukai daugiau laiko leidžia žiūrėdami pornografiją, žaisdami žaidimus arba lošdami. Žinoma, domėjimasis pornografija nėra naujas reiškinys. Tačiau internete pasiūla tokia plati, kad nyksta riba tarp to, kas priimtina, ir to, kas visiškai nepriimtina.

Daugeliui tėvų sunku kalbėtis su paaugliais apie seksą, juo labiau apie pornografiją. Paaugliai juk nežiūri kartu su tėvais pornografijos ir jos neaptarinėja. Jie tai daro vieni, užsidarę kambaryje, patys formuodami savo požiūrį į moteris, santykius ir seksą. Tačiau yra didžiulis skirtumas tarp nuotraukų žurnale ir „sunkiosios“ (angl. „hardcore“) pornografijos ekrane.

IŠŠŪKIAI PROFESIONALAMS

Galimybės prasideda nuo mūsų pačių sąmoningumo. XXI a. gimusiems vaikams skaitmeninis pasaulis toks pat normalus, kaip mums – dviratis arba automobilis. Skirtumas tas, kad ankstesnės kartos pirmiausia turėjo išmokti važiuoti dviračiu arba vairuoti automobilį, susipažinti su eismo taisyklėmis, praktikuotis kartu su tėvais arba instruktoriumi. Dabartinė karta įmesta į „skaitmeninį greitkelio“ srautą be jokios pamokos ir suaugusiojo šalia. Metaforinės „avarijos“ jau įvyko ir vis dar vyksta, o „traumatologijos skyrių“ nepakanka visoms aukoms.

Tik suvokdami rizikas galime pradėti padėti kitiems. Mokytojai ir socialiniai darbuotojai turi bendradarbiauti, nes būtent jie yra tarpininkai tarp tėvų ir vaikų. Tėvai ne visada suvokia elgesio internete poveikį vaikams arba socialinių tinklų įtaką atžaloms. Megele (2018) pateikia praktines gaires mokytojams, socialiniams darbuotojams ir kitiems specialistams, kaip padėti tėvams apsaugoti vaikus.

Iš patirties žinau, kad (mokyklos) socialiniai darbuotojai ir mokytojai ne visada sutaria. Abiejų šių specialybių atstovai rūpinasi vaiku, tačiau kartais atrodo, jog jų prioritetai priešingi: mokytojas nori apsaugoti kitus klasės vaikus, socialinis darbuotojas – suprasti agresyvių elgesį. Tačiau atsisakius profesinio ego paaiškėja, kad geriausi sprendimai randami būtent bendradarbiaujant.

Prieš keletą dešimtmečių vykusios prevencinės programos išmokė tėvus, kad rūkymas šalia kūdikių yra jiems žalingas. Bet kas pasakys, kad būti įsitraukus į veiklą telefone esant šalia kūdikio šiandien neveikia taip pat – žalingai, kaip rūkymas XXI amžiuje? Net jeigu kūdikis dar nekalba, bendrauti jis jau bando. Jeigu tėvai tuo metu žiūri į ekraną, jie šiuos vaiko siunčiamus signalus praleidžia. Dainavimas, kalbėjimas, žaidimas su vaiku būtini tarpusavio ryšiui stiprinti, tačiau kartu jie skatina vaiko kalbos ir socialinę raidą.

Šiandien, ieškodami patarimų apie tėvystę, jauni tėvai dažniausiai lenda į internetą. Jei jų šeimos „rožinis debesys“ nėra toks rožinis, kaip tikėjosi, jie patiria spaudimą, kai žiūrėdami „Instagram“ ar „Facebook“ mato, kad kitų šeimos atrodo idealiai. Nenorėdami, kad jų vaikas „liktų nuošalyje“, jie perka mėgstamų influencerių reklamuojamas „būtinias“ prekes, maistą, vaistus, žaislus. Taip stiprinamas mitas, kad vaikas bus

laimingas tik tada, kai turės tai, kas reklamuojama. Manau, kad tėvystės kursuose ši tema taip pat turėtų būti aptariama.

GALIMYBĖS

Iš tiesų kasdien darbe susiduriame su socialinių tinklų ir skaitmeninių įrenginių šalutiniais padariniais. Tačiau kartu galime pasitelkti tas pačias priemones, kad pasiektume klientus, mokinius ir tėvus. Jeigu jie aktyviai naudojami „TikTok“ arba „Instagram“, būtent šios platformos gali tapti vieta, kuriose galime siųsti vaikų ir šeimų labai mums svarbią žinią. Pavyzdžiui, galime skleisti informaciją apie iniciatyvą „Smartphone Free Childhood“ (<https://smartphonefreechildhood.co.uk/>), kuri kilo Jungtinėje Karalystėje kaip susirūpinusių tėvų judėjimas.

Skatinant tėvus, galima paskatinti ir mokyklas tapti vieta „be išmaniųjų telefonų“ – ne tik pamokų metu, bet ir visą dieną. Mokyklose, kurios jau išbandė šį modelį, vaikai per pertraukas vėl kalbasi ir žaidžia kartu, problemų būna mažiau, o bendruomeniškumo daugiau (Haidt, 2024).

ETINĖS DILEMOS

Profesionalai turi veikti pagal etikos taisykles ir susitarimus. Tiek socialiniams darbuotojams, tiek mokytojams galioja Etikos kodeksas. Jame apibrėžiamos esminės vertybės ir konkretūs etiniai standartai, kuriais reikia vadovautis darbe (<https://www.ifsw.org/member-organisation/netherlands/>).

Tai reiškia, kad visada mes, darbuotojai, privalome paaiškinti mokiniams, klientams arba grupės dalyviams, kodėl norėtume filmuoti pamoką arba konsultacinę sesiją. Turime gauti jų sutikimą (jeigu dirbame su nepilnamečiais – ir tėvų sutikimą). Taip pat privalome informuoti, kaip medžiaga bus naudojama. Jeigu kas nors nesutinka būti filmuojamas, turime gerbti jų sprendimą. Turime pažadėti neplatinti įrašų socialiniuose tinkluose ir sunaikinti visą medžiagą po to, kai bus atrinkti epizodai refleksijai.

Tačiau klientai, vaikai arba tėvai nėra saistomi jokių taisyklių. Jie gali slapta filmuoti ir dalintis įrašais internete.

Ką galima padaryti, jei mokinys arba klientas nufilmavo jūsų veiksmus ir paviešino socialiniuose tinkluose?

Tiesą sakant, labai nedaug. Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas taikomas tik organizacijoms ir įmonėms, tvarkančioms asmens duomenis. Tai daro mus, profesionalus, pažeidžiamus, kelia nesaugumo jausmą darbe. Visada yra rizika, kad gali būti slapta nufilmuotas ar padarytas garso įrašas ir tai bus panaudota prieš tave.

Todėl būtina iš anksto sutarti aiškias taisykles:

- užsiėmimuose ar konsultacinėse palikti telefonus (ir išmaniuosius laikrodžius) už durų;
- filmuoti leidžiama tik visiems sutikus ir tik aiškiai nurodžius tikslą.

Jeigu jau nutiko taip, kad įrašas buvo paviešintas, galime reikalausti jį pašalinti, bet jeigu juo buvo pasidalyta socialinėse medijose, sustabdyti jo plitimo praktiškai neįmanoma.

Vaikams ir paaugliams taisyklės dažnai tampa iššūkiu – jie nori maištauti. Tai normalus raidos etapas. Tačiau mūsų, kaip profesionalų, užduotis – užtikrinti jų saugumą. Todėl reikia leisti vaikams saugioje aplinkoje patirti, ką reiškia tam tikrais dalykais pasidalyti, dėl ko vėliau gailėsiesi.

Efektyvus yra pavyzdys su mažais vaikais: pirmiausia vaiko paprašoma suplėšyti laišką ir išmesti skiautes per langą. Po pusvalandžio dažnai vaikas persigalvoja ir nori laišką susigrąžinti. Dalį skiaučių jis atgaus, bet kiek jis besistengtų, kita dalis bus amžiams prarasta. Taip pat nutinka su bet koku turiniu internete. Todėl, užuot tik pasakoję per medijų raštingumo pamokas apie galimas rizikas, turime reaguoti į realias situacijas klasėje.

Iš anglų kalbos vertė doc. dr. Jorūnė Vyšniauskytė-Rimkienė

BIBLIOGRAPHY

1. Abi-Jaoude, E., Treurnicht Naylor, K., Pignatiello, A. (2020). Smartphones, social media use and youth mental health. *National Library of Medicine*. doi: 10.1503/cmaj.190434
2. Bosma, E. (2022). *Als ouder op je telefoon kijken, wat doet dat met je kind?* Retrieved at: <https://netwerkmédiawijsheid.nl/ouder-telefoon-kind/> [Accessed: 25-09-2024]
3. Brons, C. (2008). *Video Interactie Begeleiding op School*. Groningen: Christine Brons bv.
4. Carpenter, S. (2024) *Are ‘manfluencers’ raising our sons?* Retrieved at: <https://edition.cnn.com/2024/10/09/health/manfluencers-raising-sons-wellness/index.html>
5. *Code of Ethics Dutch Association of Social Workers*. (N. d.). Retrieved 04-10-2024, from Beroepsvereniging van Professionals in Sociaal Werk (BPSW) website. Retrieved at: <https://www.ifsw.org/member-organisation/netherlands/>
6. Dewey, J. (2001). *The School and Society* (republication, originally published in 1915 by the University of Chicago Press, Chicago, Illinois). Mineola, New York: Dover Publication Inc.
7. Haidt, J. (2024). *Generatie Angststoornis. Wat sociale media met onze kinderen doen*. Utrecht: Uitgeverij Ten Have.
8. Haidt, J., Torres, L., Rausch, Z. (2024, 18 October). Social-Media Companies’ Worst Argument. *The Atlantic/Boston*. Retrieved at: <https://www.theatlantic.com/ideas/archive/2024/09/social-media-lgbtq-teens-harms/679798/>
9. Heuvel, M. van de, Compennolle T. (2024). *Schermverslaving bij peuters in beeld*. *Instondo*. Retrieved at: https://www.instondo.nl/actueel/artikel/66-179_Schermverslaving-bij-peuters-in-beeld
10. *Industriële Revolutie – Samenvatting, oorzaken en gevolgen*. (N. d.). Retrieved 24-09-2024, from Historiek website. Retrieved at: <https://historiek.net/industriele-revolutie-samenvatting-oorzaken-gevolgen/78430/>
11. Nortier, S. (2020). ‘Helikopterouders’ wat betekent het en wat zijn de effecten? *JM Ouders*. Retrieved at: <https://www.jmouders.nl/helikopterouders-wat-zijn-effecten/>
12. Megele, C. (2018). *Safeguarding children and young people on line. A guide for practitioners*. Bristol: Policy Press.
13. Oppel, N., Visser, I. (2024). Wet- en regelgeving rondom sharenting: actie gewenst. *Tijdschrift voor Familie- en Jeugdrecht*, 2024(3), 66–74. Artikel FJR 2024/15.
14. Plato. (2007). *The Republic*. 2nd Edition. Translated by Desmond Lee. First published in this translation in 1955. London: Penguin Books Ltd.

15. Spitzer, M. (2013). *Digitale Dementie. Hoe wij ons verstand kapot maken*. Steenwijk: Drukkerij Bariet.
16. *Stichting Team Alert*. (2023). Jongeren met impact. Jongeren en sociale media. Factsheet. Retrieved at: https://teamalert.nl/media/4czfcuvs/infographic-en-factsheet_jongeren-en-social-media_2023.pdf
17. Tang, Y., Novin, S., Lin, X., Becht, A., Thomaes, S. (2024). Parental psychological control and children's self-esteem: A longitudinal investigation in children with and without oppositional defiant problems. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*, 18(1), Article 50. Retrieved at: <https://doi.org/10.1186/s13034-024-00740-0>
18. Tomasello, M. (2009). *Die Ursprünge der menschlichen Kommunikation*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.
19. *Van curling-ouder naar veerkrachtige kinderen: een gezonde balans vinden in de opvoeding*. (N. d.). Retrieved 27-08-2024, from Ouders NL website. Retrieved at: <https://www.ouders.nl/basisschoolkind/wat-is-curling-ouderschap>
20. Wescott, S., Roberts, S., Zhao, X. (2024). The problem of anti-feminist 'man-fluencer' Andrew Tate in Australian schools: women teachers' experiences of resurgent male supremacy. *Gender and Education*, 36(2), 167–182. Retrieved at: <https://doi.org/10.1080/09540253.2023.2292622>
21. XS4ALL. (2009). *Mag ik foto's van uw kinderen zien?* [Video]. YouTube. Retrieved at: <https://www.youtube.com/watch?v=JgScpIKj8Fg>